

Osman Şahin. "Fetvâ Âdâbı", Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-1224, Ankara, 2016, 157 Sayfa, 1. Basım

Osman Şahin. "The Etiquette of Fatwâ" The Publications of Directorate of Religious Affairs-1224, Ankara, 2016, 157 Pages, 1th Edition

Ramazan Çöklü

Öğr. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Bilecik/Türkiye

Lecturer, Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Islamic Studies, Istanbul / Turkey

ramazan.coklu@bilecik.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3639-1600>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirme / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 12.10.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26.11.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30.11.2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kasım / November

Atıf / Citation: Çöklü, Ramazan. "Osman Şahin, *Fetva Adabı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları-1224, Ankara, 2016, 157 Sayfa, 1. Basım". *edid: edebali islamiyat dergisi/ edebali islamic journal* 5/2 (Kasım/November 2021): 77-81

İntihal: Bu değerlendirme, plagiarisma yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This review has been scanned by plagiarisma. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/edid> | <mailto:iifdergi@bilecik.edu.tr>

Copyright © Published by Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Islamic Sciences, Bilecik, 11230 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

Öz

Bir Müslüman'ın şer'î amelî konularda ihtiyaç duyduğu dini bilgiyi alanında uzman kişilerden alma eylemine fetva denilmektedir. İftâya ehil olmak için bir takım şartları taşımak zorunda olan müftünün içinde başarılı olması, ancak İslam hukuk literatüründe fetva adabı olarak anılan belirli kurallar topluluğuna riayet etmesi sonucu mümkün olabilir. Geçmişten günümüze fıkıh usûlü kitapları başta olmak üzere çeşitli dini eserlerde iftâ usûlü ve adabıyla ilgili müftünün ve fetvâ bekleyen müsteftinin riayet etmesi gereken kurallara yer verilmesi bir yana, bu alanda yazılan müstakil kitaplar da bulunmaktadır. Ancak değişen ve gelişen hayat şartları ve kitle iletişim araçlarının Müslüman toplumlarda faal olarak kullanılması, zamanla fetva müessesesinin sanal âlemde de aktif bir fıkıh faaliyeti olarak varlık kazanmasına yol açmış ve bu durum fetvâ adabının önemini bir kez daha gündeme getirmiştir. Değerlendirme yapacağımız Osman Şahin tarafından yazılan "Fetvâ Âdâbı" adlı eser, Türkiye'de bu bağlamda kaleme alınan sınırlı sayıdaki Türkçe eserlerden bir tanesidir. Eser, fetvâ verme sorumluluğu olanlara kolaylık sağlayacak, hacmi küçük fakat muhtevası zengin nitelikte bir çalışmadır.

Anahtar kelimeler: Fetva Adabı, İftâ, Fetva, Müftü

Abstract

Fatwâ is the act of obtaining the religious information that a Muslim needs on religious-practical matters from the experts in the field. The success of the muftî (fatwâ-issuer/giver), who has to observe certain conditions in order to be qualified for iftâ, can only be possible as a result of obeying a certain set of rules called âdâb al-fatwâ (the etiquette of fatwâ) in the Islamic legal literature. In addition to the mention of the rules that must be followed by the muftî and the mustaftî (fatwâ-seeker) related to the methodology and etiquette of iftâ, in the various religious works particularly the books of the methodology of fiqh from the past to the present, there are also independent books, written in this field. However, the changing and developing life conditions and the active use of mass media in Muslim societies have led to the establishment of the institution of fatwa as an active fiqh activity also in the virtual world, and this situation brought the importance of the etiquette of fatwâ to the agenda once again. This review evaluates the work named "Fetvâ Âdâbı (the Etiquette of Fatwâ)" written by Osman Şahin, of the limited works in Turkish language written in this context in Turkey. This book is a work of small volume but rich content that will provide convenience to those who are responsible for issuing a fatwâ.

Keywords: the Etiquette of Fatwâ, İftâ' (fatwâ-issuing), Fatwâ, Muftî

Müslümanların duygu, düşünce ve davranışlarının meşruiyet kaynağı olan İslâm, bireylerin sosyal, siyasi, ekonomik ve vicdani hayatlarını sonuç bakımından helal/haram çerçevesinde devam ettirmeleri için bir takım kurallar koymuştur. Bu kuralların bir kısmı bizzat Kuran ve sünnet nasları tarafından açıklanmışken bir kısmı da alanda yetkin müçtehitlerin içtihat faaliyetleri sonucu oluşmuştur. Teorik açıdan bir birey, amelî sorunlarını şayet ilmî yetkinliği varsa kitap ve sünnetten, yoksa fıkıh kitaplarından veya işin ehli bir müftüye sorarak öğrenebilir. (Ahmet Yaman, 2017: 13) Söz konusu öğrenme işlemi, ilmî yönden fetvâ verme yetisine sahip bir müftüyle karşılıklı soru-cevap şeklinde gerçekleştiği durumlarda, İslâm âlimleri bu faaliyetin başarılı olarak sonuçlanması için belirli kurallara ve edelere uyulması gerektiğini dile getirmişler ve geçmişten günümüze bu konuda çeşitli öğretici eserlerin yazılmasına öncülük etmişlerdir. Değerlendirmede bulunacağımız; "Fetvâ Âdâbı" isimli eser de Osman Şahin tarafından klasik fetvâ yöntemi-

nin yanı sıra internet fetvâcılığının da yaygınlaştığı günümüzde müftülere uymaları gereken usul ve adabları hatırlatmak, fetvâ işleminin başarılı bir şekilde sonuçlanması için yol gösterip kaynaklık etmek amacıyla yazılmıştır. 2016 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılan eser; önsöz, giriş, iki bölüm, sonuç ve kaynaklar kısımlarından oluşmaktadır. Önsözde kısaca fetva verme sorumluluğundan, eserin telif amacından ve içeriğinden bahsedilmiştir. (s. 11-13) Giriş bölümünde fetvâ ve fetvâ adabı kavramlarıyla ilgili terminolojiden, fetvâ adabı literatüründen ve fetvâ vermenin hükmünden söz edilmiştir. Şahin'in ifadesine göre İslam âlimleri fetvâ kavramını lügat anlam, fetvâ verenin ehliyeti, fetvânın kaynağı ve fetvâ açıklama yöntemi gibi farklı hususları öne çıkararak tanımlamışlardır. O, her bir tanım türüne misaller verdikten sonra fetvâ verenin dikkate alındığı tanımlar ile fetvânın kaynağına göre yapılan tanımlardan Mustafa el-Aşkar'ın 'Yazar fetvânın kaynağına göre yapılan iki tanım vermiştir. Bunlardan biri İbn Hamdân'a, diğeri ise Mustafa el-Aşkar'a aittir. Aşkar'ın tanımı şu şekildedir: "iftâ, meydana gelen bir olay hakkında soran kişiye, şer'î delile dayanarak, yapılan bir içtihat yoluyla, Allah'ın hükmünü haber vermektir. (s.18) tanımını, efrâdını câmi' bulsa da ağyârını mâni' bulmamaktadır. Bunu nedeni mezkûr tanımların fetvâ özelliğine sahip her bir görüşü içine alacak nitelikte olmasın karşılık fetvânın kapsamına girmeyen şeyleri tanımdan çıkaramamalarıdır. Yazar, nakil yoluyla verilen fetvâyı tanım dışında bıraktığı için fetvâ verenin ehliyetine göre yapılan tanımları da kusurlu bulmaktadır. Şahin'nin alternatif olarak sunduğu tanım ise şu şekildedir: "Fetvâ; sorulan fikhî/dinî amelî sorulara fetvâyâ ehil kimseler tarafından verilen cevaptır". (s. 18-19) Yazarın fetvâ açıklama yöntemini ve fetvânın lügat anlamını dikkate alan tanımlarla ilgili herhangi bir yorum yapmadığı gibi kendi tanımını hangi hususu öne çıkararak oluşturduğunu da açıklamamıştır. Onun sözü geçen iki metot üzere yapılan tanımlar hakkındaki sessizliği bir onay olarak kabul edilebilir. Ancak Şahin'in kendi tanımının, kanaatimizce, yukarıdaki dört tanım türünü harmanlayan bir yapıda gözükmesi, kusurlarını dile getirmese de, fetvâ açıklama yöntemini ve fetvânın lügat anlamını dikkate alan tanımları da kusurlu bulduğunu göstermektedir. Bu durum küçük bir eksiklik olarak gözükse de Şahin'in kavram analizi, eleştirel yaklaşımı ve okuyucunun karşısına alternatif bir kavram önerisiyle çıkması, bilimsel ve akademik düzeyde örnek ve takdir edilesi bir davranıştır.

Giriş bölümünün devamında fetvâ adabı kavramına değinilmekte ve özet mahiyetinde bu kavramın literatürde hangi isimlerle anıldığından ve fetvâ adabı bahislerinde hangi konuların işlendiğinden bahsedilmektedir. Ardından ilk ortaya çıkışından günümüze kadar oluşan fetvâ adabı literatürüne dört mezhebi içine alacak şekilde genel olarak yer verilmiş, bu sayede

konuyla ilgili detaylı araştırma ve akademik çalışma yapmak isteyenlere rehberlik edilmiştir. (s.19-23) Şahin daha sonra fetva vermenin hükmünü farz, mekruh ve haram şeklinde üç kısım halinde incelemektedir. (s. 24-34)

Birinci bölümde fetvâ verme ehliyetinden, fetvâ ehliyetinin şartlarından, fetvâ ehliyetine sahip olanlarda bulunması gereken bazı ahlakî ve meslekî özelliklerden ve fetvâ ehliyetine sahip olanların derecelerinden bahsedilmiştir. Sorumluluk gerektiren bir iş olan fetvânın sadece bu işe ehil olanlar tarafından verilmesi gerektiğini vurgulayan yazar, müftünün; Müslüman, akıllı, baliğ ve müçtehit, bunun yanı sıra adalet vasfını haiz olmasını şart koşar. (s. 37-46) Ayrıca sözü geçen ilmî niteliklere haiz olan müftünün iyi niyet sahibi, güzel ahlaklı, soğukkanlı, güvenilir, ileri görüşlü, tecrübe kazanmış, mali yeterliliğe sahip ve konumuna uygun kıyafetler giyen bir şahsiyet olması gerektiğine, daha açık bir ifadeyle hem ilmî hem de ahlakî ve meslekî bakımdan yetkinleşmiş olması gerektiğine dikkat çeker. (s. 47-52) Sözü edilen şart ve meslekî özelliklere sahip müftüleri de müçtehit müftü, müttebi/uzman müftü ve mukallit/nakilci müftü şeklinde üç kısma ayırır. Müçtehit ve müttebi müftüleri de kendi içinde kısımlara ayıran Şahin, âlimler tarafından her bir sınıfın kapsamına dâhil edilen bazı müftülere yer vermiş, yanı sıra fetvâda ne gibi yetki ve niteliklere sahip olduklarını açıklamayı da ihmal etmemiştir. (s. 52-60) Konuları açıklarken mümkün mertebe dört mezhebin eserlerinden faydalanması, yeri geldiğinde âyet, hadis ve İslâm âlimlerinin sözlerinden nakiller yapılması, eserin bu bölümde verimini artıran özellikler olarak sayılabilir.

İkinci bölüm, fetvâ adabından ayrıntılı olarak bahsedilen; “fetvâ verme adabı” adlı asıl bölümdür. Yazarın bu bölümde ele aldığı genel konular; soruyu alma esnasında uyulacak kurallar, fetvâyı hazırlamada uyulacak ilkeler, fetvâyı hazırlamada başvurulacak yöntemler ve fetvâyı açıklarken uyulacak kurallar şeklindedir. Şahin’in ifade ettiğine göre müftü öncelikle soruyu alma esnasında fetvâ isteyene güven vermelidir. Toplumu oluşturan bireylerin birbirini daha iyi anlaması ve uyumlu bir hayatın varlığı için “güven”in en temel değerlerden biri olduğunu dile getiren yazar, müftü-müsteftâ ilişkisinde güvenin temini için müftünün; kibar ve samimi davranan, söz ve tavırlarıyla fetvâ bekleyen kişiyi rahatlatan, sorulan soruyu etrafa yaymayan, nezaket kurallarına azami ölçüde riayet eden, sabırlı ve anlayışlı bir karakterde olması gerektiğini açıklar. Müftünün sorudaki ifadeleri olumlu yönde yorumlaması, olayın ilgili olduğu sahayı, ne zaman gerçekleştiğini tespit etmesi ve fetvâyı etkileyecek haricî unsurların ortaya koyulması, yazarın, müftünün soruyu alma esnasında uyması gereken kurallar arasında saydığı diğer unsurlardır. (s. 63-68) Daha sonra fetvâyı hazırlarken dikkat edilmesi gereken esaslara değinen Şahin, verilen fetvânın dinî kaynağının

sağlam bir delil, Allah'ın (c.c.) maslahatını karşılayan bir cevap ve soru soranın ihtiyacını karşılayacak mahiyette bir açıklama olması gerektiğini belirtir. (s. 68-70) Peki, fetvâ kaç şekilde hazırlanabilir? Yazar bu konuda tahriç, tercih ve taklit şeklinde üç yöntemden bahsetmektedir. Eserde bu yöntem çerçevesinde, tahriç yönteminde takip edilecek usul ve metodlar açıklanmış, gerek bir mezhebin görüşlerinin gerekse farklı mezheplerin görüşlerinin tercih yönemleri ve zayıf görüşlerle fetvâ gibi konular işlenmiştir. Yazarın genel yöntemi üzere dört mezhebe ait fıkıh kitaplarından ve çağdaş âlimlerin eserlerinden istifade ederek konuyla ilgili genel ilkelere ulaşmaya çalıştığı gözden kaçmamaktadır. Şahin daha sonra taklit yoluyla fetvânın esaslarına değinmiş, dört sünnî mezhebin iftâ usulünden, mezhep literatüründe kullanılan bir takım terimlerden ve mezhep içinde haiz olduğu konuyla birlikte her bir mezhebin fıkıh kitaplarından bahsetmiştir. Her bir mezhebi incelerken klasik kaynakların yanı sıra modern çalışmalardan da istifade edilmesi ve mezheplerin konuyla ilgili literatürüne ihtiyacı karşılayacak ölçüde yer verilmesi çalışmanın bu bölümdeki kaliteyi gösteren nitelikler olarak sayılabilir. Ayrıca hacmi küçük bir eserde zengin bir literatür sunulması sayesinde okuyucunun konuyu kolay ve pratik bir yolla öğrenmesine olanak sağlanmış, bunun yanı sıra dört mezhebin fetvâ ve usûlüne dair birikimi hakkında detaylı bilgi sahibi olmak isteyen okur ve alanda akademik çalışma yapan araştırmacılara ışık tutulup rehber olunmuştur. Bu kadar zengin bir içeriğin yer aldığı muhtasar bir eser oluşturabilmek ve konuya dair en önemli bilgileri oldukça kısa ve anlaşılır bir üslupla satırlara dökmek yazarın konuya hâkimiyetinin bir sonucu olarak anılabilir. Yazar son olarak yazılı ve sözlü fetvâyı açıklarken uyulacak kurallara yer vermiştir. Buna göre; yazılı cevabın açık ve net olması ve ihtiyaç halinde detaylı açıklanabilirliği, yazılı cevabın verimliliği için önem arz etmektedir. Sözlü fetvalara gelince, müftünün nazik ve kibar olması, açıklık, yorgunluk ve uykusuzluk hallerinde fetvâ vermekten kaçınması gerekmektedir. Yazar sözlü fetvâ kapsamında son olarak sosyal medya aracılığıyla fetvâ adabına değinmiş, bu bağlamda müftünün; izleyici karşısında mahcup duruma düşmemek için bilmediği soruları cevaplamak gibi bir hataya düşmemesi, verdiği cevapta toplumunun hassasiyetlerini göz önünde bulundurması ve kamuoyunda dillendirilmemesi gereken konuları herkese açık bir platformda tartışmaktan kaçınması gerektiğine değinmiştir. İnternet fetvâsında uyulacak kurallara değinilmesi, yazarın konuyla ilgili birikimi günümüz fetvâ müesseselerine uyarlaması nedeniyle kitabın değerini artıran bir diğer özelliğidir.